

uczyć łatwiej

luty 2011

Wydawnictwo Szkolne PWN

CZARNY CZWARTEK

Janek Wiśniewski padł

WYDAWNICTWO
SZKOLNE
PWN

W KINACH OD **25** LUTEGO www.janekwisniewskipadl.pl

Ballada o Janku Wiśniewskim

Chłopcy z Grabówka, chłopcy z Chyloni
Dzisiaj milicja użyła broni
Dzielnieśmy stali, celnie rzucali
Janek Wiśniewski padł

Na drzwiach ponieśli go Świętojańską
Naprzeciw glinom, naprzeciw tankom
Chłopcy, stoczniowcy, pomścijcie druha
Janek Wiśniewski padł

Huczają petardy, ścielą się gazy
Na robotników sypią się razy
Padają starcy, dzieci, kobiety
Janek Wiśniewski padł

Jeden raniony, drugi zabity
Krew się polała grudniowym świtem
To partia strzela do robotników
Janek Wiśniewski padł

Krwawy Kociołek to kat Trójmiasta
Przez niego giną dzieci, niewiasty
Poczekaj draniu, my cię dostaniem
Janek Wiśniewski padł

Stoczniowcy Gdyni, stoczniowcy Gdańska
Idźcie do domu, skończona walka
Świat się dowiedział, nic nie powiedział
Janek Wiśniewski padł

Nie płaczcie matki, to nie na darmo
Nad stoczną sztandar z czarną kokardą
Za chleb i wolność, i nową Polskę
Janek Wiśniewski padł

Spis treści

- 2** **Ballada o zabitym**
Jak Zbigniew Godlewski stał się Jankiem Wiśniewskim
- 3** **Antoni Krauze o filmie Czarny Czwartek. Janek Wiśniewski padł**
Ten film musiał powstać...
- 4** **Film fabularny jako źródło historyczne**
Marek Olkuśnik
- 7** **Jak nauczać o PRL**
Marek Olkuśnik
- 10** **Cień Matki-Polki**
Scenariusz lekcji polskiego i wiedzy o kulturze
- 15** **Młodzi bohaterowie PRL**
Scenariusz lekcji historii
- 17** **Władzy raz zdobytej nie oddamy nigdy**
Scenariusz lekcji wiedzy o społeczeństwie
- 20** **Czarny Czwartek. Janek Wiśniewski padł**
Marta Honzatko i Wojciech Pszoniak o postaciach z filmu

Wydawnictwo Szkolne PWN

ul. Świętojerska 5/7
00-236 Warszawa

Tel. (22) 695 45 61
Fax (22) 831 26 16
e-mail: wspwn@wspwn.com.pl
www.wspwn.com.pl

Redakcja: Piotr Karniej, Agnieszka Łubczonek

Zdjęcie na okładce: KINO ŚWIAT

Ballada o zabitym

Jak Zbigniew Godlewski stał się Jankiem Wiśniewskim

„Ballada o Janku Wiśniewskim jest dla mnie istotną, ważną i piękną piosenką. To była, obok Murów Kaczmarek, żelazna pozycja – w mroku stanu wojennego niosła swego rodzaju nadzieję, mimo że wtedy tej nadziei nie sposób było dostrzec”.

Kazik Staszewski o Balladzie

Pierwowzorem bohatera słynnej *Ballady o Janku Wiśniewskim* wykonywanej przez Kazika do filmu *Czarny Czwartek*. *Janek Wiśniewski padł* jest Zbyszek Godlewski – 18-letni pracownik Stoczni Gdyńskiej im. Komuny Paryskiej, zastrzelony 17 grudnia 1970 przez wojsko, które otworzyło ogień w kierunku zmierzających do pracy stoczniovców. Protestujący stoczniovcy podnieśli zwłoki i położyli na zdjętych z zawiasów drzwiach. Następnie przemaszzerowali ulicami Gdyni z ciałem zamordowanego. To wydarzenie zainspirowało w 1980 roku opozycyjnego działacza Krzysztofa Dowgiałę do napisania piosenki do muzyki Mieczysława Cholewy. Ponieważ nie znał on nazwiska ofiary, zastąpił je nazwiskiem „Janek Wiśniewski”. Utwór szybko stał się popularny w kręgach Solidarności.

W 1981 roku *Balladę o Janku Wiśniewskim* wykorzystał w filmie *Człowiek z żelaza* Andrzej Wajda. Piosenkę w aranżacji Michała Korzyńskiego wykonała Krystyna Janda, a wspomogli ją Przemysław Gintrowski, Jacek Kaczmarek i Zbigniew Łapiński. W 2005 roku Janda ponownie wykonała ten utwór – podczas uroczystego koncertu w Stoczni Gdańskiej celebrującego 25. rocznicę powstania Solidarności. *Balladę...* wykonywała także Renata Przemyk. Kontrowersje wzbudził fakt wykorzystania utworu przez Władysława Pasikowskiego w filmie *Psy*. W jednej ze scen reżyser pokazał śpiewających ten utwór pijanych oficerów Służby Bezpieczeństwa, którzy niosą na rękach zamordowanego alkoholem towarzysza.

fol. Marysia Gąsecka

W latach 90. jedna z ulic Elbląga, rodzinnego miasta Zbyszka Godlewskiego, została nazwana jego imieniem. Postanowieniem Prezydenta RP z dnia 17 grudnia 2008 (w 38. rocznicę Grudnia '70), za zasługi w działalności na rzecz przemian demokratycznych w Polsce, został on pośmiertnie odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.

Po upadku komunizmu, biegnącą wokół portu gdyńską ulicę Juliana Marchlewskiego przemianowano na ulicę Janka Wiśniewskiego. Również w Gdańsku jedna z ulic nosi imię tej postaci.

Antoni Krauze

o filmie *Czarny Czwartek. Janek Wiśniewski padł*

Dlaczego zdecydował się Pan zrealizować film o wydarzeniach Grudnia '70?

Grudzień 1970 wydaje mi się jednym z najważniejszych epizodów w powojennej historii Polski. I to takich epizodów, które nigdy właściwie nie zostały opowiedziane. Polacy dowiedzieli się o tych wydarzeniach tak naprawdę dopiero dziesięć lat później, na fali zwycięskiego strajku w sierpniu 1980 roku. Wtedy pojawiły się relacje świadków, uczestników zajęć, rodzin zamordowanych. Postawiono wówczas pomnik ofiarom Grudnia przed bramą stoczni w Gdańsku. Ale sam temat był jednak przyćmiony zwycięskim, jak się wówczas wszystkim wydawało, zawarciem Porozumień Sierpniowych. A potem przyszedł Stan Wojenny i znów Grudzień '70 stał się tematem tabu. Najlepiej to widać zresztą po losach rodzin tych, którzy wtedy zginęli. W 1980 roku, po latach zupełnego zapomnienia i spychania ich na margines społeczny, państwo przyznało im renty, by za chwilę w Stanie Wojennym mocno je ograniczyć.

W 1970 roku miał Pan 30 lat. Czy słyszał Pan wówczas o tym, co się działo w Gdyni?

W centrum Polski byliśmy kompletnie odcięci od informacji o tym, co dzieje się na Wybrzeżu. Ale ci, co chcieli, słuchali radia Wolna Europa. Oczywiście te informacje nie były wyczerpujące, nie mówiły wszystkiego, co się tam dzieje, ponieważ nie było tam dziennikarzy. Ta część Polski została całkowicie odcięta już w pierwszych dniach strajków. Odłączono telefony, nie można też było tam pojechać. Pamiętam, jak wybrałem się do Trójmiasta w styczniu 1971 roku. Jakieś trzy tygodnie po tych tragicznych wydarzeniach. Pociągi przyjeżdżały puste, w mieście prawie w ogóle nie widziało się ludzi na ulicach. Przywitała mnie osmalona fasada dworca Gdańsk Główny, powybijane szyby w hotelu Metropol, spalony Komitet Wojewódzki PZPR. Wszędzie chodziły patrole milicyjne.

Zjawiłem się tam na zaproszenie klubu studenckiego „Żak”, oczywiście zaproszono mnie z filmem dużo wcześniej, jeszcze przed grudniem 1970 roku. Zostałem umieszczony w Grand Hotelu w Sopocie. Jak się meldowałem, to miałem wrażenie, że w tym ogromnym hotelu jestem jedynym gościem. Niedaleko Grand Hotelu mieszkało małżeństwo moich przyjaciół – państwa Piepków. Pisarz Jan Piepka i jego żona Teresa. Oboje byli Kaszubami. Po instalowaniu się w hotelu pobiegłem natychmiast do nich i otrzymałem bardzo wyczerpującą relację o tym, co się działo w grudniu. Wspominając dzisiaj to spotkanie, pamiętam nie tylko ich łzy, gniew, gorycz, gdy opowiadali o tragedii Trójmiasta, ale mam również w pamięci coś, co wydaje mi się niesłychane: rozmawiali ze mną WOLNI ludzie. W Warszawie, dzieląc się informacjami zasłyszczanymi z Wolnej Europy, baliśmy się. A u nich w mieszkaniu

miałem świadomość, że opowiadają mi to ludzie, którzy w każdym okolicznościach, w każdym miejscu mówiliby to samo. Z tym samym gniewem, zacięciem. W rozmowie uczestniczył także ich 18-letni syn Mirosław Piepka. 17 grudnia zwolniono młodzież ze szkół i on wybrał się do Gdyni. Widział na własne oczy, co się tam działo. Po blisko 40 latach, w lipcu 2009 zadzwonił do mnie, proponując współpracę przy tym filmie.

Jak Pan zareagował?

Ani przez moment się nie wahałem. Po prostu wiedziałem, że muszę to zrobić, bo jest to rodzaj wypełnienia pewnego zobowiązania wobec tych, którzy zginęli i tych, którzy żyją do dziś z ogromną traumą. Jednym z bohaterów naszego filmu jest Wiesław Kasprzycki. W grudniu 1970 roku miał lat 17. Został schwytany na ulicy, zaciągnięty do prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Gdyni i strasznie skatowany. Z rąk znęcającego się nad nim ZOMO został wyrwany właściwie już umierający. Gdy po tygodniach leczenia stanął przed komisją lekarską, stwierdzono u niego utratę 85 proc. zdrowia. Przed rozpoczęciem zdjęć, jesienią 2009 roku, próbowałem namówić go na relację przed kamerą, nie był w stanie rozmawiać. Dostał załamania nerwowego. To jest tak żywe dla tych ludzi.

Dodatkowo to wszystko jest jeszcze bardziej tragiczne przez to, że o ile w Gdańsku przez dwa

fol. Marysia Gąsecka

Antoni Krauze

dni toczyły się walki na ulicach, były dwie strony konfliktu, to w Gdyni poza podjęciem strajku, który został zalegalizowany, nic się nie wydarzyło. Nie było żadnych zamieszek. A jednak robotników wezwanych przez wicepremiera Kociołka do podjęcia pracy potraktowano kulami. Do dziś nie wyjaśniono, dlaczego tak się stało.

Jak Pan myśli, jest szansa, że winni Grudnia '70 zostaną osądzeni?

Chyba raczej nie. Jak się coś toczy 15 lat, to jest to już rodzaj teatru politycznego. Ci, którzy sprawują nad tym procesem polityczny parasol ochronny, dbają, by nie zapadł żaden wyrok. A przecież ludzie, którzy dążyli do tego procesu, dzięki którym powstał akt oskarżenia, zawsze podkreślali, że nie chodzi o wyroki więzienia, lecz o to, by ktoś wreszcie został uznany winnym. Konkluzja jest jedna: ten film musiał powstać. Liczę, że dotrze on do ludzi, z których wielu w ogóle nie ma pojęcia o tych wydarzeniach.

Film fabularny jako źródło historyczne

Czarne wydarzenia z historii PRL. Ślady w polskiej kinematografii

► Marek Olkuśnik

Film fabularny jest jednym z najwdzięczniejszych źródeł historycznych: może być wykorzystany przez badacza, pragnącego odtworzyć obraz przeszłości. Z dorobku kinematografii może też korzystać dydaktyk, chcąc przybliżyć uczniom omawiane na lekcjach zagadnienia. Dzieła filmowe jako źródła wiedzy wymagają jednak pewnej ostrożności. Należy pamiętać, że – podobnie jak w przypadku literatury pięknej – autorzy mają pełne prawo zaprezentowania własnej, artystycznej wizji i nie sposób wymagać od nich obiektywizmu czy ścisłego odtworzenia faktów. Stąd też najbardziej wartościowe w filmach fabularnych wydaje się ukazanie realiów codzienności, mody, technicznej infrastruktury otaczającej bohaterów. Ciekawe jest przedstawienie życia społecznego, obyczajów, postaw i sposobu zachowania przedstawicieli różnych warstw. Analizując filmy, które powstały w czasach PRL, musimy mieć na względzie także politykę władz: presję wywieraną na twórców i ograniczenia cenzorskie. To również część przeszłości.

Nauczyciel historii, omawiając w szkole powojenne dzieje Polski, dysponuje bogatą listą filmów mówiących nie tylko o codzienności realnego socjalizmu, ale także o przełomowych wydarzeniach w historii PRL. Część z nich powstała jeszcze przed upadkiem komunizmu, zazwyczaj w schyłkowym okresie jego funkcjonowania, część po 1989 roku. Te pierwsze, ze względu na gorset cenzury, nie pokazują wprost najdramatyczniejszych, najbardziej krwawych epizodów kolejnych „polskich miesięcy” i portretują raczej życie społeczne. Te drugie, w dosłowny, bardzo ilustracyjny sposób przedstawiają brutalność władz i opór obywateli. Wszystkie warto wykorzystać w szkole, gdyż pogłębiają i wzbogacają wiedzę historyczną uczniów.

1956 – od Czerwca do Października

Przełomowi 1956 roku poświęcone są *Dreszcze* Wojciecha Marczewskiego (1981) i *Poznań 1956* Filipa Bajona (1996). Bohaterem dzieła Marczewskiego jest oderwany od rodzinnego domu nastolatek, przebywający na obozie „czerwonego harcerstwa”, poddany bezwzględnej indoktrynacji. Echa masakry w Poznaniu i dojścia do władzy Gomułki docierają za pośrednictwem słuchanego potajemnie radia. Skuteczność propagandy, sączonej młodemu ludziom przez kierownictwo obozu, jest jednak ogromna.

Chłopiec nie chce wrócić do domu z ojcem, który odwiedza go tuż po zwolnieniu z więzienia. Przejmujący wizerunek zniewolenia młodzieży bardzo silnie przemawia do jej współczesnych rówieśników.

Film *Bajona* to z kolei zapis wydarzeń rozgrywających się na ulicach Poznania w czerwcu 1956 roku. Ukazane są one z perspektywy kilkunastoletnich chłopców, ale w szczególności – nieco poetycki, symboliczny sposób. Na masakrę społecznego protestu spoglądamy także przez pryzmat przeżyć zwykłego robotnika, porwanego przez wir wydarzeń i oczami intelektualistów, zamkniętych w stojącym na boczniczy wagonie kolejowym. W rezultacie twórcy filmu dają swego rodzaju syntezę postaw Polaków w chwili konfrontacji z władzą.

Marzec 1968 – perspektywa prowincjonalna

Bogate, wielowątkowe wydarzenia roku 1968 nie doczekały się – jak dotąd – monumentalnego portretu filmowego. Obraz Radosława Piwowarskiego *Marcowe migdały* (1990) opowiada o dalekich od centrum życia politycznego, małomiasteczkowych echach studenckich protestów i antysemickiej nagonki. Młodzież z prowincjonalnego liceum musi zmierzyć się z konformizmem, oportunizmem i brutalnością miejscowego establishmentu. Poczucie bezsilności wobec presji dziejów i miejscowych układów jest symbolem przytłaczającej rzeczywistości schyłku epoki Gomułki.

Grudzień 1970 – Sierpień 1980

Podstawowym, jak dotychczas, obrazem poświęconym krwawemu stłumieniu protestów robotniczych na Wybrzeżu był *Człowiek z żelaza* Andrzeja Wajdy (1981). Zrealizowany w gorącym okresie „karnawału Solidarności”, niejako na zamówienie społeczne, stanowił kontynuację znakomitego *Człowieka z marmuru* (1976). Film był hołdem złożonym stoczniovcom – tym, którzy ginęli na ulicach Gdańska i Gdyni w roku 1970, którzy nie bacząc na represje, tworzyli Wolne Związki Zawodowe w drugiej połowie lat siedemdziesiątych, którzy zmusili władze do ustępstw w Sierpniu 1980. Wajda pokazał determinację robotników i bierność studentów w 1970 roku oraz solidarny, łączący wszystkie grupy społeczne zryw roku 1980. Znakomicie przed-

Filmy edukacyjne dla gimnazjum

Filmy edukacyjne
ze scenariuszami lekcji **GRATIS!**
Dla każdego nauczyciela
uczącego z podręczników
Wydawnictwa Szkolnego PWN!

Infolinia 801 30 40 50

stawione zostały realia epoki. Stanowiące kanwę scenariusza losy Agnieszki (Krystyna Janda) i Maćka (Jerzy Radziwiłowicz) są symbolem narastających społecznych frustracji i dojrzewającego buntu w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Sugestywnie oddana atmosfera i wykorzystanie materiałów archiwalnych decydują o dydaktycznej wartości *Człowieka z żelaza*.

Grudzień 1981. Stan wojenny

Moment wprowadzenia stanu wojennego i wizerunek społecznego oporu przedstawiają *Śmierć jak kromka chleba* Kazimierza Kutza (1994) oraz *Popiełuszko. Wolność jest w nas* Rafała Wieczyńskiego (2009). Kutz poświęcił swe dzieło wydarzeniom w kopalni „Wujek” – strajkowi przeciw stanowi wojennemu i jego brutalnej pacyfikacji, zakończonej śmiercią 9 górników. Odtworzono przebieg wypadków i przedstawiono postawy ich uczestników. Ukazano brutalność ekipy interwenującej lidera kopalnianej „Solidarności”, koncentrację sił bezpieczeństwa, spontaniczne organizowanie się górników do akcji protestu. Porażająca jest dysproporcja pomiędzy broniącymi swej godności i praw zwykłymi ludźmi a bezwzględnością wojska i milicji. Razić młodego widza mogą jednak teatralne, jakby symboliczne sceny walki.

Film poświęcony księdzu Popiełuszce prezentuje natomiast życie tytułowego bohatera na szerokim tle historycznym. Sierpień 1980 i grudzień 1981 w stolicy, przede wszystkim w hucie „Warszawa”, ukazane są niemalże w konwencji fabularyzowanego dokumentu. Wielkie wrażenie robi entuzjazm z osiągnięcia porozumienia z władzami w Sierpniu i bezsilność wobec przemocy w Grudniu. Znakomicie przedstawione zostały również manifestacje z maja 1982, brutalnie pacyfikowane przez ZOMO na ulicach miasta. Autentyzmem tchną fragmenty filmu poświęcone działalności księdza Jerzego i otaczających go ludzi.

Czarny Czwartek – Przejmujący obraz grudniowej masakry

Wyjątkowe miejsce wśród dzieł poświęconych najnowszym dziejom Polski zajmie bez wątpienia *Czarny Czwartek* Antoniego Krauze (2010). Wydarzenia na Wybrzeżu w grudniu 1970 roku przedstawione są przez pryzmat losów robotniczej rodziny Drywów. W filmie nie ma jednak miejsca na kliwy sentymentalizm. Twórcy ukazali za to szarą codzienność schyłku lat sześćdziesiątych. Szacunek budzi perfekcyjna dbałość o detale charakteryzujące epokę: pralka „Frania”, pożyczana od sąsiadów; samochód „mikrus”, wzbudzająca zachwyt taksówka marki „warszawa”, zdobywany z trudem salceson.

W życie bohaterów brutalnie wkracza historia. Nagła podwyżka cen budzi trwogę o egzystencję. Wybucha spontaniczny,

gwałtowny protest. Zdesperowani stoczniovcy wylegają na ulice. Krauze znakomicie uchwycił całkowitą alienację średnich i wyższych szczebli władzy. Bezdusznosc i ciasny dogmatyzm Zenona Kliszki (Piotr Fronczewski) oraz prymitywizm i brutalność Gomułki (rewelacyjny Wojciech Pszoniak!) prowadzą do bestialskiego, zbrodniczego tłumienia robotniczych protestów.

Wydarzenia w Gdańsku i Gdyni zostały przedstawione z dokumentalną precyzją, rozmachem, a jednocześnie z robiącą przejmujące wrażenie surowością formy. Współczesne sekwencje znakomicie skomponowano z obszernymi fragmentami archiwalnymi. Autentyzmem tchnie atmosfera narad ścisłego kierownictwa partii. Finał filmu, opowiadający o potajemnym, nocnym pogrzebie poległego stoczniowca, Brunona Drywy, jest jak symbol upokorzenia, upodlenia społeczeństwa przez rządzących.

Dzieło Krauzego jest rzadkim przykładem współczesnego kina historycznego, które przekonująco, drobiazgowo ukazuje dramatyczne wydarzenia bez ubierania ich w nieznośnie patetyczny, ideologiczny kostium, a jednocześnie nie epatuje widza banałem wyciskających łzy romantycznych wątków. Film ze wszech miar godny polecenia.

Andrzej Wajda i Bogusław Linda
Plan filmu *Człowiek z żelaza*, Gdańsk, wiosna 1981

Fot. Maciej Billiewicz / FORUM

Czy tylko przełomy?

Zaprezentowany powyżej krótki wybór filmów, przybliżających najważniejsze polityczne wydarzenia z dziejów PRL, daje też i inne możliwości dydaktyczne. Omawiając z uczniami kolejne dzieła kinematografii, można zwrócić uwagę na realia dnia codziennego, warunki mieszkaniowe, środki komunikacji i łączności, informacje dotyczące zaopatrzenia. Drobne szczegóły, traktowane jedynie jako tło wydarzeń, a często przez to właśnie bardzo wiarygodne, wiele powiedzieć mogą o motywach działania uczestników kolejnych przełomów. Nie sposób jednak ograniczyć się do wykorzystania poszczególnych obrazów w charakterze uzupełnienia, ilustracji lekcji. Warto ośwoić uczniów z traktowaniem filmów jako prawdziwego źródła: jeszcze przed projekcją sformułować pytania, zwracające uwagę na informacje, których film może dostarczyć. Nie tylko wzbogaci to proces dydaktyczny, ale wpoi młodym ludziom świadomość, że również z popularnych „tekstów kultury” można czerpać wiedzę o przeszłości.

► **Marek Olkuśnik** – absolwent Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie. Zajmuje się historią społeczną ze szczególnym uwzględnieniem historii życia codziennego. W IH UW przygotowuje pracę doktorską poświęconą podróżom warszawiaków przełomu XIX i XX wieku.

Jak nauczać o PRL?

Historia oczami zwykłych ludzi

► Marek Olkuśnik

Dzieje najnowsze nie są epoką szczególnie lubianą przez uczniów. Kojarzą się one z przytłaczającym nadmiarem faktografii, z nieprzebytą gęstwiną dat, zdarzeń i nazwisk. Wymagają żmudnego, pamięciowego opanowania. Historia Polski Ludowej nie jest wyjątkiem. Druga połowa XX wieku, stanowiąca bezpośrednią genezę współczesności, większości uczniów wydaje się odległa, hermetyczna i nieciekawa. A przecież trudno zrozumieć całą złożoność dnia dzisiejszego bez znajomości tak bardzo bliskiej przeszłości.

Ucząc historii Polski po II wojnie światowej, stajemy przed ważkim dylematem. Z jednej strony pragniemy przekazać uczniom rzetelną, możliwie bogatą wiedzę faktograficzną, związaną głównie z najistotniejszymi wydarzeniami politycznymi. Wydaje się ona niezbędna ze względu na testową formę egzaminu gimnazjalnego i maturalnego. Z drugiej strony powinniśmy zaprezentować obraz życia gospodarczego, społecznego, kulturalnego, a także wizerunek szarej codzienności. Uczniowie zazwyczaj nieufnie czy wręcz z pewnym lekceważeniem traktują tę drugą sferę procesu historycznego. Co nie jest opatrzone datą, czego nie da się łatwo umieścić w ciągu chronologicznym, nie jest przez młodych ludzi traktowane jako informacja godna zapamiętania. Najwyżej jako ciekawostka – błądy szczegół, od którego można uwolnić pamięć. Dzieje się tak ze szkodą dla wiedzy i kompetencji uczniów. Jak temu zaradzić?

Pragniemy zaproponować nieco odmienne rozłożenie akcentów pomiędzy historią faktograficzno-polityczną a społeczno-obyczajową. Zazwyczaj, omawiając powojenne dziesięciolecia, skupiamy swą uwagę na kolejnych przełomach i dramatycznych kryzysach. Poczynając od „brutalnego narzucenia obcego systemu”, przez „Poznański Czerwiec” i „Przełom Październikowy”, „Marzec '68”, i „Grudzień '70” docieramy do heroicznego „Sierpnia '80”, by następnie ulec „Grudniowi 1981” i odzyskać niepodległość wraz z „wyborami 4 czerwca 1989”. Narracja jest nieznośnie polityczna, grzęznąca w kolejnych datach, pełna nazwisk – tych bohaterów i tych niegodnych. Można odnieść wrażenie, że w Polsce pomiędzy następującymi po sobie wolnościowymi zrywami obywateli i zbrodniczymi działaniami rządzących nic się w zasadzie nie działo. Upływające długie dziesięciolecia jawią się jako jednostajne trwanie w paraliżującej beznadziejności. PRL to kraina czarno-biała, nieskomplikowana. Zupełnie nikną z pola widzenia młodych ludzi wszelkie odcienia szarości i kontrowersje związane z postawami społeczeństwa i polityką władz.

Kluczowe dla „odnowienia” spojrzenia na PRL jest zrozumienie motywów działania jednostek i dużych grup społecznych, zarówno w poszczególnych etapach dziejów Polski Ludowej, jak i podczas kolejnych przełomów. Dlaczego znaczna część społeczeństwa zaakceptowała nowy system? Co, oprócz przemocy i terroru, zaoferowały obywatelom władze? Dlaczego z taką determinacją protestowali robotnicy Poznania? Dlaczego Gomułce śpiewano „Sto lat!”? Co oznaczało zadane przez Wojciecha Młynarskiego pytanie „W co się bawić”? Skąd wzięło się uwielbienie dla Edwarda Gierka, a skąd bezprecedensowa masowość prote-

Warszawa, obchody święta 1 Maja 1985

stu w 1980 roku? Gdzie należy szukać przyczyny łatwości, z jaką w grudniu 1981 roku unicestwiono euforię „karnawału Solidarności”? Faktografia, daty, chronologia nie dadzą odpowiedzi na te pytania. Nie sposób też nękać uczniów czystą historią gospodarczą, traktowaną jako wyciąg z rocznika statystycznego i rejestr ekonomicznych wskaźników.

Zabiegiem atrakcyjnym dla młodzieży, ale i wartościowym z merytorycznego punktu widzenia, może być poświęcenie uwagi życiu społecznemu, zwłaszcza codzienności i historii obyczajów. Co więcej, będzie to zgodne z najnowszymi trendami nauki, która tymi właśnie zagadnieniami coraz częściej się zajmuje¹. Informacje o priorytetach polityki gospodarczej władz, poziomie życia obywateli, przemianach w strukturze społecznej, codzienności, zjawiskach w kulturze nie powinny być

PRL w polskiej kinematografii

przedstawiane jako ubarwiająca narrację ciekawostki. Należy raczej traktować je jako istotny składnik procesu historycznego, determinujący działania ludzi. Pozwoli to na dokładne wyjaśnienie mechanizmów przyczynowo-skutkowych, ułatwi zrozumienie przeszłości i wzbogaci wiedzę uczniów.

Rzeczywistość „małej stabilizacji” czasów Władysława Gomułki możemy przybliżyć poprzez przedstawienie zaniżania metrażu budowanych mieszkań, nachalnego ograniczania aspiracji materialnych obywateli, paszтетową, kaszanek i mortadeł, samochód „syrena” i wszechobecne, powszechnie noszone ortalionowe płaszcze. Lata 1956-1970 to władza, starająca się zaspokoić najbardziej podstawowe potrzeby konsumpcyjne społeczeństwa, ale absolutnie nie dająca nadziei, że będzie lepiej. To społeczeństwo, uwolnione od terroru stalinizmu, a równocześnie zawiedzione w nadziejach pokładanych w „towarzyszu Wiesławie”, duszące się w prząsności lat sześćdziesiątych. To także dozowane z aptekarską oszczędnością promyki swobody – Kabaret starszych panów, Kabaret „Dudek”, piosenki Wojciecha Młynarskiego. A jednocześnie cenzura, ograniczanie nakładów książek i prasy, zdjęcie Dziadów. Upokarzające potraktowanie Kościoła i wiernych podczas obchodów Millenium. Wszegogarniające poczucie zmęczenia i beznadziejności. W rezultacie – Marzec 1968 i Grudzień 1970.

Epokę Gierka scharakteryzować może opowieść o coca-coli, czekoladzie z orzechami, jeansach „Odra”, kolorowych telewizorach,

cytrusach sprowadzanych za dewizy, fiacie 126, autobusach „berliet”, wakacjach w „demoludach” – możliwych dzięki stemplowi w dowodzie osobistym. Warto przypomnieć, że euforię obywateli wzmagają,

znana z Czterdziestolatka Trasa Łazienkowska, Wiślostrada, Dworzec Centralny oraz „gierkostrada” Warszawa – Katowice. A później zaskoczenie! Nagły brak cukru i rozpaczliwa podwyżka cen. Czerwiec 1976. Koniec dekad to wyłączenia prądu, ceny komercyjne, brak podstawowych artykułów. Kompletna bezradność państwa wobec „zimy stulecia”. Porażający kontrast pomiędzy sztucznie napompowanym „Towarzystwem Pierwszym Sekretarzem” a prostotą słów „Niech zstąpi duch Twój...”. Ogromne rozczarowanie i wściekłość, a zarazem duma i nadzieja. Sierpień 1980.

Fot. Chris Niedenthal / FORUM

PRL, Warszawa lata 70.

obraz codzienności przekazywany uczniom nie powinien być zamknięty w słowach, monotony, podany wyłącznie w formie wykładu. Pozwólmy przemówić źródłom! Dzieje najnowsze, zwłaszcza historia PRL, dają nam ogromne możliwości. Bogactwo różnorodnych, niekonwencjonalnych, a przy tym łatwo dostępnych materiałów umożliwi przybliżenie uczniom obrazu przeszłości, a przy okazji daje sposobność doskonalenia ich umiejętności w zakresie analizy rozmaitych typów materiałów źródłowych. „Teksty kultury” – literatura piękna, piosenki, skecze kabaretowe, filmy fabularne – oddają realia epoki, atmosferę zwykłej egzystencji, pozwalają przyjrzeć się zarówno sportretowanym, jak i preferowanym przez władze postawom społecznym. Będąc w obiegu banknoty i znaczki pocztowe składają się na obraz propagandy, mającej dotrzeć do jak najszerszej rzeszy obywateli.

Zaproponowane powyżej, niekonwencjonalne spojrzenie na dzieje Polski Ludowej może przynieść wartościowe skutki. Obraz PRL stanie się pełniejszy. Postawy i działania społeczeństwa łatwiejsze do zrozumienia. Zwrócenie uwagi na przyczyny i skutki przełomowych kryzysów ułatwi zapamiętanie niepopularnej faktografii. Praca z wieloma typami źródeł udoskonali kompetencje uczniów. Uczucie się historii będzie ciekawsze. Rzetelna znajomość genezy współczesności pozwoli lepiej orientować się w otaczających młodych ludzi realiach...

Fot. Roman Kotowicz / FORUM

Sprzedaż mięsa na kartki, Olsztyn 1981

1 *Obyczaje w Polsce. Od średniowiecza do czasów współczesnych*, praca zbiorowa pod red. A. Chwalby, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

WYDAWNICTWO
SZKOLNE
PWN

KINO ŚWIAT

TWÓJ NAJLEPSZY SPOŚÓB NA FILM

Wydawnictwo Szkolne PWN Kino Świat i Cinema City

mają przyjemność zaprosić nauczycieli
na specjalne projekcje najbardziej oczekiwanej premiery roku:

Czarny Czwartek. Janek Wiśniewski padł

w reżyserii Antoniego Krauzego

TERMINY I MIEJSCA

- 28.02 WARSZAWA CINEMA CITY ARKADIA Aleja Jana Pawła II 82
- 01.03 POZNAŃ CINEMA CITY PLAZA ul. Kaspra Drużbickiego 2
- 01.03 KATOWICE CINEMA CITY SILESIA ul. Chorzowska 107
- 02.03 ŁÓDŹ CINEMA CITY ul. Drewnowska 58
- 03.03 LUBLIN CINEMA CITY ul. Lipowa 13
- 07.03 GDAŃSK CINEMA CITY ul. Karmelicka 1
- 07.03 KRAKÓW CINEMA CITY PLAZA Al. Pokoju 44

WSZYSTKIE PROJEKCJE ODBĘDĄ SIĘ O GODZINIE 15:00

Na wybranych pokazach spotkanie z reżyserem
oraz odtwórcami głównych ról. Podczas projekcji rozlosowane zostaną nagrody.
Szczegóły na naszej stronie internetowej.

WWW.WSZPWN.COM.PL

POTWIERDZENIE OBECNOŚCI

Prosimy o jak najszybsze potwierdzenie swojego udziału.

Telefonicznie: 0 801 30 40 50

Internetowo: www.wszpwn.pl/?page=konferencje

ZGŁASZAJĄC UDZIAŁ PROSIMY PODAĆ:

imię i nazwisko • telefon kontaktowy • adres szkoły
Liczba miejsc ograniczona – decyduje kolejność zgłoszeń.

TEMAT: Cień Matki-Polki

Obraz kobiety – żony i matki w filmie Antoniego Krauze
Czarny Czwartek. Janek Wiśniewski padł

Opracowała: Małgorzata Wiśniewska

Czas

2-3 lekcje (scenariusz posiada konstrukcję modułową i może być wykorzystany we fragmentach na zajęciach z języka polskiego i WOK)

Cele lekcji. Po lekcji uczeń powinien:

- umieć analizować i interpretować dzieło filmowe w aspekcie historycznym oraz w kontekście tradycji literackiej i filmowej (symbole, nawiązania i aluzje);
- rozumieć rolę propagandy w utrwalaniu pożądanego przez władzę obrazu obywatela i społecznej rzeczywistości;
- charakteryzować postać filmową;
- dokonywać oceny wyborów i postawy moralnej bohaterki;
- rozpoznawać gatunek analizowanego filmu i umieć wskazać jego cechy w *Czarnym czwartku* (WOK);
- rozpoznawać i nazywać elementy języka filmowego, zastosowane w obrazie Krauze (WOK);
- umieć funkcjonalnie wykorzystywać zasoby internetu, inne źródła wiedzy.

Środki dydaktyczne:

- film Antoniego Krauze, *Czarny Czwartek*, Polska 2010/11;
- *Propaganda PRL-u. Kobieta w PRL-u* – polskie kroniki filmowe (płyta DVD, wydana przez WFDiF);
- film Janusza Zaorskiego, *Matka królów*, Polska 1982;
- materiały z płyty *Język polski. Słowa i teksty. Propozycje filmowe*;
- Adam Mickiewicz, *Do matki Polki*;
- Artur Grottger, *Pożegnanie* z cyklu *Wojna*, 1866-67, oraz *Na pobojowisku* z cyklu *Polonia*, 1863 – załączniki 3 i 4.
- Joanna Podgórska, *Cień Matki Polki*, „Polityka”, nr 21,

z dn. 24 maja 2003;

- Izabela Kowalczyk, *Matka-Polka kontra supermatka?*, „Czas Kultury”, nr 5 (113), 2003, s. 11-21;
- Andrzej Werner, *To jest kino*, Wydawnictwo STENTOR, Warszawa 1999;
- *Kino bez tajemnic*, pod red. Eweliny Nurczyńskiej-Fidelskiej, Konrada Klejso, Tomasza Kłysa i Piotra Sitarskiego, Wydawnictwo STENTOR, Warszawa 2009;
- *Historia kina polskiego*, pod red. T. Lubelskiego i Konrada J. Zarębskiego, Fundacja KINO, Warszawa 2007;
- www.gdynia70.pl (oficjalna strona filmu);
- www.ipn.gov.pl;
- www.culture.pl;
- www.filmpolski.pl (fotostory do filmu);
- www.filmpolski.pl;
- www.charaktery.eu;
- www.wikipedia.pl (pliki *Pożegnanie*, *Na pobojowisku*);
- www.free.art.pl.

Metody i formy pracy:

- samodzielne korzystanie z internetu / innych źródeł, wyszukiwanie informacji i tworzenie notatek;
- praca z tekstami kultury (film, kronika filmowa, fotostory z filmu, wiersz i obrazy);
- praca w grupach;
- praca ze słownikami;
- dyskusja kierowana.

Pojęcia kluczowe:

- Propaganda
- Archetyp
- Tradycja romantyczna
- Rodzaj, gatunek i język filmu.

Uczyć łatwiej – Wiedzieć więcej. Poznaj nasze podręczniki

Przebieg lekcji:

1. Przed pokazem filmu prosimy uczniów o zapoznanie się z oficjalną stroną filmu (www.gdynia70.pl) lub skorzystanie z innych źródeł (np. z dokumentalnego fragmentu *Człowieka z żelaza*, znajdującego się na płycie *Język polski. Słowa i teksty. Propozycje filmowe*) i przygotowanie w domu krótkiej notatki o genezie Grudnia '70. Po projekcji rozpoczynamy zajęcia od odczytania i oceny pracy domowej wybranego ucznia / ochotnika. Następnie zapisujemy na tablicy słowa scenarzysty, Michała Pruskiego, określające temat dzieła:

Czwartek 17 grudnia 1970 roku w Gdyni był na pewno najczarniejszym dniem w czasach PRL-u (...). Całe zło i okrucieństwo ówczesnej władzy, jej perfidia i nieliczenie się z obywatelami własnego kraju zogniskowały się w tym jednym dniu, kiedy niczego niespodziewających się ludzi zwabiono w pułapkę, by strzelać do nich jak do tarcz strzelniczych.

Zachęcamy uczniów do podzielenia się wrażeniami z filmu i skomentowania wypowiedzi twórcy.

2. Pytamy o głównego bohatera – czy jest nim Brunon Drywa, poległy stoczniowiec? Młodzież powinna zwrócić uwagę, że narracja filmowa prowadzona jest z punktu widzenia jego żony, Stefanii, która dzięki temu staje się centralną postacią.
3. Rozpoczynamy charakterystykę bohaterki, wykorzystując w pracy z klasą foty z filmu i wskazówki interpretacyjne (dyskusja kierowana):
  - a. Jaka jest sytuacja rodzinna bohaterki? (relacje w rodzinie; warunki mieszkaniowe) – foty 1, 2
  - b. Jak radzi sobie z codziennymi problemami? – foty 1, 2
  - c. Jak zinterpretujesz zły sen Stefanii? – fotos 3
  - d. Jak zachowuje się bohaterka w obliczu tragedii? (wyjazd do szpitala; wiadomość o śmierci męża; ceremonia pogrzebowa) – foty 4, 5
  - e. Jak przeżywa stratę męża? (omdlenie na cmentarzu; choroba i wizyta lekarza; decyzja o ucieczce z dziećmi) – foty 5, 6, 7
  - f. Jak ocenił(a)byś postawę Stefanii Drywy? (jakimi wartościami kieruje się bohaterka?; jakie wybory podejmuje?)

fot. Marysia Gąsecka

Fotos 1

Propozycje odpowiedzi

Drywowie to robotnicza, prosta rodzina z tradycyjnym podziałem obowiązków: mąż pracuje zawodowo (jest robotnikiem w gdyńskiej stoczni), a żona zajmuje się domem i wychowaniem trójki dzieci (przedstawiana jest w fartuchu, w kuchni lub z siatkami na ulicy i w sklepie mięsny). Stefania to troskliwa i opiekuńcza matka oraz czuła i kochająca żona. Każdego dnia heroicznie walczy o godziwe życie dla rodziny, stojąc w kolejkach po mięso (a właściwie po salceson, kaszankę i kości) oraz oszczędzając na wszystkim, by spłacić nowe mieszkanie (i lokatora). Musi być zapobiegliwa, przezorna i przewidująca. Mimo trudności z zaopatrzeniem i społecznych protestów w Gdańsku (podwyżki cen, strajki w stoczni) Stefania zachowuje wewnętrzny spokój i pogodę ducha. Intuicyjnie przeczuwa zbliżającą się katastrofę („Mgła jakaś, w środku...”), budząc się w nocy ze złego snu. Kiedy Brunon wychodzi rano 17 grudnia do pracy, niczego nie podejrzewa. Nawet gdy przychodzi do niej po południu kolega męża z informacją o jego wypadku, a dzieci, zwolnione ze szkoły, wracają wcześniej do domu, Stefania nie wpada w panikę, opanowuje niepokój, zostawia dzieci pod opieką lokatora i postanawia dostać się do szpitala, mimo wprowadzonej już godziny milicyjnej. Widzimy jej odwagę, upór i determinację, gdy przekonuje sąsiada-taksówkarza, by zawiózł ją do rannego męża.

Oszukana przez pracownika szpitala, który zbywa ją informacją o operacji Brunona, na własną rękę szuka męża wśród rannych i zabitych, a następnie błaga o pomoc szwagra, wiedząc że może liczyć tylko na wsparcie rodziny. Kiedy brat z żoną przynoszą wiadomość o śmierci Brunona, bohaterka jeszcze nie wie, że to początek prawdziwej drogi przez mękę. Najpierw będzie szukać ciała męża, które wywieziono w nieznanym kierunku, potem czeka ją niespodziewana nocna wizyta urzędników miasta z informacją o potajemnym pogrzebie. Bohaterka nie załamuje się jednak, zachowuje godność, żądając obecności syna i najbliższej rodziny oraz księdza. Sponiewierana przez

Scenariusz lekcji języka polskiego i wiedzy o kulturze

władzę, odarta z szacunku i resztek obywatelskich praw, przeżywa wstrząs, odkrywając wieko trumny i widząc poranione zwłoki męża, bez butów, ubrane w nędzną szpitalną piżamę. Spiętrzenie traumatycznych doświadczeń prowadzi bohaterkę do choroby, poprzedzonej dramatycznym omdleniem na cmentarzu. Zostaje sama, z trójką małych dzieci, bez środków do życia. O niebywałym harcie ducha oraz pokładach sił fizycznych i psychicznych świadczy scena swoistego „zmartwychwstania” Steni, gdy lekarz budzi ją z letargu przypomnieniem imion dzieci.

Stefania musi żyć dla nich i dlatego podejmuje trudną i niebezpieczną decyzję ucieczki z miasta, chroniąc bliskich przed represjami, jakie spadają na rodziny zamordowanych stoczniovców.

Charakteryzując postać Stefani, warto zwrócić uwagę młodzieży na jej system wartości, w którym – obok poświęcenia i ofiarnej troski o rodzinę – mieści się wiara w Boga. To właśnie z niej czerpie bohaterka siłę i odwagę w walce o swoje prawa. Nie daje się przecież zastraszyć ani złamać władzy, przeciwnie – podejmuje heroiczną próbę zachowania, choćby w szczątkowej formie, godności pochówku męża, a potem prawa do wyboru dalszego życia.

W klasach humanistycznych możemy zestawić bohaterkę Czarnego czwartku z postacią Łucji Król z obrazu Janusza Zaorskiego, który stworzył, na przykładzie dziejów warszawskiej rodziny robotniczej, sugestywny wizerunek zwyczajnej, szarej i zgrzebnej jak Stefania, Matki-Polki, zdystansowanej od polityki i zmagającej się z PRL-owską codziennością.

Tak jak w filmie Krauzego, reżyser *Matki Królów* ukazał porażkę systemu odwołującego się w swej ideologii do dyktatury proletariatu i fundującego na niej swoją władzę. Los Łucji Król, która „zrobiła, co mogła”: przetrwała złe czasy i wychowała czterech synów, jest uosobieniem tego fiaska. Sekwencje dokumentalne, obecne również w *Czarnym czwartku*, wzmacniają i uwiarygodniają dramat bohaterki.

4. W następnej części lekcji (lub na WOK) porównujemy filmowy portret Stefani Drywy z propagandowym wizerunkiem kobiet w PRL, zapisanym w wybranych kronikach filmowych z końca lat 60. (np. poświęconych Świętu Kobiet, kobiecej modzie czy pracy).

Na wstępie przywołujemy pojęcie „propagandy”, komentując jego etyczne aspekty (praca z encyklopedią). Pytamy uczniów o wizję rzeczywistości zapisaną w kronikach. Z filmów wyłania się obraz kobiet „dopieszczonych” przez władzę, która ułatwia im życie, budując nowe żłobki i przedszkola, rozwijając szczególną opiekę nad matką i dzieckiem, otwierając nowe sklepy z towarami dla kobiet czy wysyłając Polki na wczasy pracownicze. Problemy zaopatrzeniowe ukazane są z przymrużeniem oka, jako chwilowe trudności. Polki sprawdzają się w nietypowych, męskich zawodach (tokarza, wójta, sztygara), a nawet potrafią być w nich lepsze od mężczyzn. Umieją znaleźć czas na odpoczynek i rozrywkę, bez kłopotu łączą pracę zawodową z wychowywaniem dzieci, nie zapominają też o swej urodzie, odwiedzając salony kosmetyczne.

Propozycja wniosków

Obraz rzeczywistości PRL, kreowanej przez media, pozostawał w sprzeczności z realiami życia codziennego, pokazanymi w filmie *Czarny Czwartek*, czyli z arogancją urzędników (scena w szpitalu, okoliczności pogrzebu), niskimi dochodami większości społeczeństwa, problemami mieszkaniowymi (spłata nowego mieszkania i lokatora) oraz powszechnym brakiem towarów konsumpcyjnych (np. żywności, mebli, sprzętu agd). Sposobem zdobycia najpotrzebniejszych dóbr czy załatwienia urzędowych spraw stawały się coraz częściej koneksje rodzinne (pomoc szwagra – dyrektora szkoły), znajomości, ale też sąsiedzka życzliwość i zrozumienie (wypożyczenie pralki). Wbrew oczywistym faktom ekonomicznym, propaganda wykazywała, iż problemy wynikają z „okresowych trudności” a „ludziom żyje się coraz lepiej”.

Fotos 2

fot. Marysia Gąsecka

Fotos 3

fot. Marysia Gąsecka

5. Pod koniec lekcji proponujemy wpisanie historii Stefanii w archetyp Matki-Polki, odwołując się do wybranej ikonografii i literatury. W tym celu przypominamy sobie termin „archetyp” (praca z encyklopedią).

Dzielimy klasę na trzy grupy i rozdajemy uczniom wiersz Adama Mickiewicza, *Do matki Polki* i dwie reprodukcje Arтура Grottgera: *Pożegnanie* z cyklu *Wojna*, oraz *Na pobojuwisku* z cyklu *Polonia*, prosząc o zdefiniowanie archetypu Matki-Polki. W trakcie rozmowy podkreślamy takie cechy etosu, jak: gotowość poświęcenia siebie dla rodziny; cierpienie rozłąki i samotności; złożenie ofiary z uczuć osobistych (do męża i dzieci) na ołtarzu ojczyzny; wychowywanie dzieci w duchu religijnym i patriotycznym, ale także przygotowywanie do działań konspiracyjnych i roli męczenników sprawy narodowej, bez pośmiertnej chwały i „zmartwychpowstania”; ból i rozpacz z powodu straty najbliższych. Zwracamy uwagę na symbolikę rozpaczającej matki powstańca z kartonu *Na pobojuwisku*, która – zdaniem badaczy – przypomina świecką *Pietę*, stając się kolejnym wcieleniem Matki Boskiej Bolesnej. Odnosimy romantyczne znaczenie modelu Matki-Polki do postawy Stefanii, sugerując redefinicję tego archetypu. Brunon ginie w sposób przypadkowy, w czasie drogi do pracy. Nie jest ani konspiratorem, ani działaczem związkowym. Jego żona, a więc żona-Polka, podejmuje jednak heroiczną walkę o prawdę o jego śmierci, a następnie o godny pochówek. W scenach przy trumnie męża i na cmentarzu reżyser eksponuje jej cierpienie, rozpacz i ból, wpisując postać bohaterki do kanonu tragicznych biografii polskich kobiet. Na uwagę zasługuje też determinacja i odwaga, z jaką postanawia nie poddać się reżimowi i sama zdecydować o przyszłości swych osieroconych dzieci.

fot. Marysia Gąsecka

Fotos 4

6. Na zajęciach z WOK opisujemy gatunek oraz charakteryzujemy filmowe środki wyrazu. Uczniowie wykorzystują wiedzę wyniesioną z wcześniejszych zajęć, poświęconych gatunkom i językowi filmowemu (lub sięgają do słowniczka pojęć, znajdującego się na płycie). Nauczyciel może wrywkowo sprawdzić znajomość terminów, a następnie kieruje analizą, zadając pytania pomocnicze:
- Jaki rodzaj filmu reprezentuje *Czarny Czwartek* i czy jest on jednorodny gatunkowo?
  - Czemu służy zastosowana w filmie narracja i wynikający z niej typ montażu?
  - Na jakich elementach wyrazu artystycznego opiera się poetyka filmu?

Propozycja metodyczna ujęcia tematu

Czarny Czwartek reprezentuje typ filmu fabularnego o tematyce historyczno-politycznej, gdyż oparty jest na scenariuszu, powstałym znacznie później od przedstawianych wydarzeń (warto zaznaczyć, iż jeden ze scenarzystów, Michał Pruski był uczestnikiem wypadków grudniowych w Gdyni, a więc jego tekst, oparty na wspomnieniach świadka, posiada walory dokumentalne). Z drugiej jednak strony, dzieło korzysta z archiwalnych kronik, opowiada o prawdziwych bohaterach tamtych dni (Brunonie Drywie i jego rodzinie), zrealizowane zostało w autentycznych plenerach i miejscach, z udziałem statystów, którzy nie tylko pamiętają ówczesne tragiczne zdarzenia, ale brali w nich czynny udział (o czym dowiadujemy się ze strony internetowej filmu). Poza tym, konsultantką scenariusza była bohaterka filmowej historii – Stefania Drywa. Te cechy obrazu wskazują na jego dokumentalny, rekonstrukcyjny charakter i sytuują dzieło na pograniczu filmu fabularnego i dokumentalnego.

fot. Marysia Gąsecka

Fotos 5

Filmową narrację cechuje równoległość prowadzenia dwóch zasadniczych wątków: politycznego, opartego częściowo na wstawkach z materiałów archiwalnych, rekonstruującego chronologicznie (o czym świadczą napisy na dole kadrów, określające precyzyjnie dzień i miejsce zdarzeń), przebieg strajków robotniczych na Wybrzeżu w grudniu 1970, oraz fabularnego, skupionego na losach rodziny portowca. Kamera płynnie przechodzi z jednego

Scenariusz lekcji języka polskiego i wiedzy o kulturze

do drugiego wątku, co widać choćby w sekwencji łączącej scenę z kroniki, pokazującej strajkujących robotników stoczni w Gdańsku i, zrekonstruowaną z udziałem statystów, scenę z tłumem żądającym chleba, zbierającym się pod Miejską Radą Narodową w Gdyni. Równoległa narracja służy pokazaniu dwóch perspektyw historycznych:

wielkiej (narodowej i społecznej) oraz małej (rodzinnej, osobistej), co daje czasem zaskakujące efekty, jak choćby w sekwencji zestawiającej rosnące napięcie przed gdyńską stocznia, w której pracuje Drywa, z radością Stefanii, urządzającej się w wymarzonej, własnym mieszkaniu. Uwypukla również jednostkowy, ludzki, anonimowy (kto słyszał / czytał w podręcznikach o Brunonie Drywie?), naznaczony autentycznym cierpieniem wymiar wypadków na Wybrzeżu. W montażu zachowano zasadniczo chronologiczny przebieg zdarzeń, poza wprowadzeniem w prologu sceny wigilii 1969, którą Drywowie spędzają razem z dziećmi i bratem Brunona w atmosferze radości z otrzymania nowego mieszkania i nadziei na lepsze czasy. Scena ta, poza ekspozycją głównych postaci i zarysowaniem ich sytuacji, wchodzi w bolesny dysonans z następną tragiczną wigilią 1970 roku, kiedy ginie Drywa.

Przechodzimy do scharakteryzowania pracy kamery (czyli analizujemy typy planów i perspektywy kamery): w filmie dominują półzblżenia i zbliżenia, oddające psychologię postaci i ich dyle-

maty. Występują też plany pełne i ogólne, pokazujące bohaterów na tle otoczenia (sceny w domu, w sklepie, w szpitalu, na cmentarzu). Chcąc zachować wiarygodność przedstawianej historii, zdjęcia kręcono zimą (w lutym 2010), by podkreślić surowość i ascetyczność pejzażu.

Scenografia: wrażenie autentyczności podkreślają ubiory, naturalne miejsca i wnętrza, a także plenery, skutecznie budujące poetykę paradokumentalną. Scenograf, kostiumolog i charakteryzator zadbali o szczegóły, takie jak choćby dobór stroju nie tylko do określonej sceny, ale i charakteru postaci (inaczej ubiera się i czesze prosta, skromna gospodyni domowa Stefa – zawsze w kuchennym fartuchu i z mysim ogonkiem, inaczej – zadbana szwagierka czy elegancka sąsiadka, od której bohaterka pożycza pralkę). Następnie zwracamy uwagę na niepokojącą, wzmacniającą napięcie muzykę Michała Lorenza.

Oceniamy grę aktorów, podkreślając fakt zaangażowania mniej znanych, młodych odtwórców, którzy wnoszą do filmu dużo świeżości i autentyczności. Wyróżniamy kreację Marty Honzatko w roli Stefanii. Aktorce udało się

wydobyc prostotę, zwyczajność i niebywałą naturalność zachowań swej bohaterki, zwłaszcza wobec traumatycznych przeżyć.

ZADANIE DOMOWE:

1. Oceń grę Wojciecha Pszoniaka, odtwarzającego postać Władysława Gomułki (WOK);
2. Znajdź informacje i sporządź notatkę na temat Janka Wiśniewskiego – bohatera wypadków grudniowych (możesz wykorzystać wiadomości ze strony internetowej: www.grudzien70.ipn.gov.pl).

► **Małgorzata Wiśniewska** jest nauczycielką języka polskiego w IX LO w Warszawie

Fotos 6

fot. Marysia Gąsecka

Fotos 7

fot. Marysia Gąsecka

TEMAT: Młodzi bohaterowie PRL

Na podstawie filmu *Czarny Czwartek. Janek Wiśniewski padł* w reż. Antoniego Krauze

Opracował: Adam Rębacz

Czas:

Jedna lekcja (45 minut)

Cele:

Uczeń po lekcji zna sylwetki czterech najbardziej znanych ofiar represji, których śmierć stała się symbolem zniewolenia i niesprawiedliwości okresu PRL. Umie wykazać znaczenie śmierci niewinnych ludzi dla budowania ruchu opozycyjnego w Polsce. Potrafi ocenić ówczesny wymiar sprawiedliwości i funkcję państwa w tym wymiarze w odniesieniu do wyjaśniania okoliczności śmierci ofiar. Potrafi opisać realia życia prywatnego i publicznego w Polsce socjalistycznej.

Środki:

- Film *Czarny Czwartek* 2010, reż. Antoni Krauze;
- informacje źródłowe o ofiarach wystąpień i inwigilacji w okresie PRL.

Metody:

- praca na podstawie filmu;
- praca z tekstem / podręcznikiem do historii w kilkuosobowych grupach;
- rozmowa z podsumowaniem i wyciągnięciem wniosków końcowych.

Hasła i nazwiska:

Roman Strzałkowski, Zbigniew Godlewski, Stanisław Pyjas, Grzegorz Przymek, Czerwiec '56, Grudzień '70, Barbara Sadowska, ksiądz Jerzy Popiełuszko, NSZZ „Solidarność”, Komitet Obrony Robotników, Studencki Komitet Solidarności

fol. Ze zbiorów
Muzeum Powstania Poznańskiego
– Czerwiec 1956 w Poznaniu

Roman Strzałkowski

Uczeń Szkoły Podstawowej nr 40 w Poznaniu. W dniu protestu chwycił biało-czerwoną flagę na ulicy i został postrzelony przez funkcjonariuszkę UB ze skutkiem śmiertelnym. Władze fakt jego śmierci próbowały ukryć, wykreślając z nekrologu informację o młodym wieku. Jego śmierć stała się symbolem Poznańskiego Czerwca.

fol. Agencja Forum

Stanisław Pyjas

Oficjalna przyczyna jego śmierci to upadek ze schodów. Był działaczem opozycji w środowisku studenckim. Jego pogrzeb przybrał formę „Czarnego marszu” ulicami Krakowa podczas juwenaliów. Jego śmierć stała się inspiracją do założenia Studenckiego Komitetu Solidarności.

Był synem Barbary Sadowskiej, opozycyjnej poetki, działaczki „Solidarności”. W dniu zatrzymania i pobicia przez milicję świętował zdanie matury na Placu Zamkowym. Jego grób znajduje się na warszawskich Powązkach. Msza żałobna za jego duszę, odprawiana przez księdza Jerzego Popiełuszkę, stała się pierwszą manifestacją polityczną od wprowadzenia stanu wojennego.

Zbigniew Godlewski

W dniu śmierci jechał kolejką z Elbląga do Gdyni. Protestujący stocznioi przemaszerowali z jego ciałem umieszczonym na drzwiach ulicami miasta. W chwili śmierci miał 18 lat. Jego śmierć stała się tematem *Ballady o Janku Wiśniewskim*.

fol. Ze zbiorów rodzinnych

Grzegorz Przymek

fol. Agencja Forum

fol. Marysia Gąsecka

Przebieg lekcji (po obejrzeniu filmu):

I dopasowywanie elementów biogramów do poszczególnych postaci (ok. 15 minut)

Uczniów należy podzielić na cztery grupy. Do grupy przypisujemy jedno z czterech nazwisk młodych bohaterów z okresu PRL. Na tablicy w klasie widnieją nazwiska bohaterów tylko z datami ich śmierci (dopuszczalna wersja dla uczniów z rozszerzoną historią lub maturzystów z tego przedmiotu – bez dat).

Roman Strzałkowski, 28 czerwca 1956 r.

Zbigniew Godlewski, 17 grudnia 1970 r.

Stanisław Pyjas, 7 maja 1977 r.

Grzegorz Przemyski, 14 maja 1983 r.

Zadanie polega na tym, aby każda grupa z fragmentów biogramów (w kilku egzemplarzach każdy) porządkowanych na stole wybrała tylko te dotyczące ich postaci, złożyła w całości i później odczytała publicznie. Do nazwiska na tablicy przedstawiciel grupy powinien dopisać miejsce śmierci postaci i dopasować fotografię.

II Dyskusja: przypadkowe ofiary czy świadomi bohaterowie? (ok. 20 minut)

Uczniowie mogą pozostać w czterech zespołach z poprzedniej części lekcji lub brać udział w rozmowie moderowanej przez nauczyciela indywidualnie.

Pytania pomocnicze:

1. Które z tych postaci zaliczylibyś do przypadkowych ofiar systemu, a które do świadomych ryzyka działaczy opozycji?
2. Czy cztery postaci objęte tematem lekcji można jakoś podzielić, jeśli tak – wg jakiego kryterium?
3. Jak fakt tragicznej śmierci wpływał na losy rodzin ofiar?
4. Jakie znaczenie dla Polaków w tamtym okresie miała śmierć tych ludzi?
5. Jakie znaczenie śmierć tych ludzi ma teraz, dla Ciebie?
6. Jak można ocenić wymiar sprawiedliwości w czasach PRL?
7. Jakie znaczenie ma młody wiek tych bohaterów?

ZADANIE DOMOWE:

1. Odszukaj informacje, czy po 1989 roku władze państwowe lub władze samorządowe poczyniły jakieś kroki w celu rehabilitacji i upamiętnienia czterech znanych ci ofiar?
2. Odszukaj w powojennej historii swojej miejscowości postaci, które zasłynęły postawą sprzeciwu wobec systemu władzy socjalistycznej w Polsce. Zorientuj się, w jakiej formie pamięć o nich przetrwała do dziś. Szukanie informacji rozpocznij od rozmowy z rodzicami lub dalszą rodziną, później odwiedź bibliotekę lub miejscowe archiwum.

Uczyć łatwiej – Wiedzieć więcej. Poznaj nasze podręczniki

TEMAT: Władzy raz zdobytej nie oddamy nigdy

Obraz państwa monopartyjnego na przykładzie czasu rządów Władysława Gomułki w Polsce 1956-70, z wykorzystaniem filmu *Czarny Czwartek*. Janek Wiśniewski padł w reż. Antoniego Krauze

Opracował: Adam Rębacz

Czas:

Jedna lekcja (45 minut) z możliwością rozbudowania do dwóch lekcji.

Cele:

Celem ogólnym lekcji jest przedstawienie zasad funkcjonowania systemu monopartyjnego w Polsce, skutków działania jednej przewodniej partii dla państwa i społeczeństwa oraz zaznajomienie uczniów z realiami epoki stalinowskiej i istotą zmiany politycznej w roku 1956 i stagnacją okresu rządów Władysława Gomułki.

Cele szczegółowe to wyjaśnienie na przykładach z filmu i źródeł zależności politycznej Polski (PZPR) od Związku Radzieckiego (KPZR), przedstawienie obrazu tarć politycznych wewnątrz partii, pokazanie skutków centralnego sterowania gospodarką i odgórnego wydawania kluczowych decyzji, zobrazowanie rozdźwięku między interesami społecznymi (robotniczymi) a interesem partii (robotniczej), wprowadzenie haseł: suwerenność wewnętrzna i zewnętrzna, monopartyjność, Natolińscy, Puławianie, Październik '56, Grudzień '70.

Uczeń po lekcji zna sylwetkę Władysława Gomułki, zna realia polityczne tamtego czasu i sposób funkcjonowania monopartyjnej, umie ocenić ten okres wg kryteriów historycznych i moralnych.

Środki:

- film *Czarny Czwartek* 2010, reż. Antoni Krauze;
- wybór tekstów źródłowych z okresu PRL;
- przykładowa literatura: Z. Rykowski, W. Władyka, *Polska próba. Październik '56*, Kraków 1989, W. Jedlicki, *Chamy i Żydy*, „Kultura” 1962, nr 12 (182), s. 3-41.

Metody:

- praca na podstawie filmu fabularnego;
- elementy wykładu;
- rozmowa nauczająca;
- praca z tekstem źródłowym / podręcznikiem.

Kluczowe hasła i nazwiska:

monopartyjność, suwerenność wewnętrzna, suwerenność zewnętrzna, konstytucja PRL 1952 roku, PPS+PPR = (KC) PZPR, odwilż gomułkowska, „mała stabilizacja”, Radio Wolna Europa, „Kultura”, Natolińscy, Puławianie, Czerwiec 1956, Październik 1956, Marzec 1968, Grudzień 1970, Bolesław Bierut, Józef Cyrankiewicz, Nikita Chruszczow, kardynał Stefan Wyszyński.

Sylwetka Władysława Gomułki (1905-1982)

Życiorys Władysława Gomułki, jak wielu działaczy tamtego okresu, należy podzielić na czas przedwojenny, okres II wojny światowej i czas powojenny z dwiema ważnymi odśłonami: budowanie Polski stalinowskiej 1945-48 i kierowanie PZPR 1956-70.

Pochodził z niezbyt zamożnej rodziny robotniczej spod Krosna. Jako młody chłopak zdobył fach ślusarza. W 1926 roku wstąpił do Komunistycznej Partii Polski i działał w jej lokalnych strukturach, szybko pnąc się po szczeblach kariery coraz wyżej. W związku z działalnością w KPP przed wojną, kilkakrotnie był skazywany na karę więzienia, często unikał odsiadki ze względu na zły stan zdrowia. Wtedy zaczął używać pseudonimu „Wiśław” i tak zostanie zapamiętany przez kolegów z KPP, z czasów wojny i PPR. Jeszcze przed wojną był szkolony w Międzynarodo-

wej Szkole Leninowskiej w Moskwie, kuźni kadr partii komunistycznych całego bloku wschodniego po wojnie.

Wojnę spędził w Białymstoku i Lwowie. W 1940 roku został członkiem Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików). W 1941 został wybrany do organizowania komunistycznego podziemia w Polsce, został współtwórcą Polskiej Partii Robotniczej. W listopadzie 1943 roku, po aresztowaniu Pawła Findera, zajmuje jego stanowisko I sekretarza PPR. W 1944 roku zostaje członkiem Krajowej Rady Narodowej, a później Rządu Tymczasowego i Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej jako minister kluczowego resortu Ziemi Odzyskanych. W styczniu 1947 został członkiem Sejmu Ustawodawczego. Wraz z naciskami ze strony Stalina dotyczącymi tworzenia jednej partii komunistycznej w każdym kraju satelickim Związku Radzieckiego, rosła liczba przeciwników Gomułki. Podczas procesu jednoczenia PPR i PPS w 1948 roku został oskarżony przez Bolesława Bieruta o „odchy-

Scenariusz lekcji wiedzy o społeczeństwie

Spotkanie aktywu w KC PZPR z Władysławem Gomułką, Warszawa 1963

polityki Stalina, staje się idealnym kandydatem na I sekretarza. Zostaje nim 19 października 1956 roku, po krótkim nieporozumieniu i nieoczekiwanej wizycie w Warszawie Nikity Chruszczowa, nowego przywódcy KPZR. Objęcie przez niego władzy jest obietnicą „nowego otwarcia”, weryfikacji dotychczasowych haseł, odwilży gomułkowskiej i początkiem tzw. „małej stabilizacji”.

Po krótkim okresie spokoju Gomułka zaczyna walkę z kościołem katolickim i inteligencją, jednocześnie ignorując problemy gospodarcze kraju. Wydarzenia zewnętrzne, burza 1968 roku w kraju i nagonka antysemicka skutecznie podkopują i tak słabą wówczas pozycję I sekretarza. 12 grudnia 1970 roku wydaje on decyzję o podwyżce cen artykułów żywnościowych, co skutkuje wzburzeniem nastrojów społecznych i gotowością strajkową robotników na wybrzeżu.

lenie prawicowo-nacjonalistyczne” niezgodne z linią partii i wolą kierownictwa. Mimo złożenia samokrytyki, został uznany za jednostkę niebezpieczną i odebrano mu stanowiska i funkcje partyjne w nowo powstałej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Od 1951 do 1954 odsiadyuje karę więzienia i aresztu domowego.

Los Władysława Gomułki odmienia się wraz ze śmiercią Stalina, odwilżą w 1955 roku i śmiercią Bolesława Bieruta w marcu 1956 roku oraz rozłamem w PZPR. Wcześniej niebezpieczny działacz partyjny z własną wizją państwa – teraz, po krytyce

kułów żywnościowych, co skutkuje wzburzeniem nastrojów społecznych i gotowością strajkową robotników na wybrzeżu. 17 grudnia za jego przyzwoleniem wojsko oraz ZOMO otworzyło ogień do bezbronnym robotników stoczni w Gdyni, co było bezpośrednią przyczyną odsunięcia go od władzy (oficjalnie z powodów zdrowotnych). Na stanowisku I sekretarza zastąpił go Edward Gierek.

Fot. Zbyszek Siemaszko / FORUM

NATOLIŃCZYCY I PUŁAWIANIE

Dwie frakcje wewnątrz kierownictwa PZPR powstałe w 1956 roku po XX Zjeździe KPZR i śmierci Bieruta. Nazwa Natolińczycy pochodzi od willi rządowej w Natolinie, gdzie się spotykano, a nazwa Puławianie od ulicy Puławskiej w Warszawie, gdzie mieszkało wielu spośród oponentów natolińczyków.

Natolińczycy to tzw. twardogłowi, „beton partyjny”, przeciwnicy zmian, antysemici, zagorzali komuniści, wśród nich Franciszek Józwiak, Zenon Nowak, Aleksander Zawadzki.

Puławianie to liberałowie spośród dotychczasowych komunistów, zwolennicy zmian w realnym socjalizmie. Przedstawiciele: Edward Gierek, Edward Ochab, Piotr Jaroszewicz, Mieczysław Rakowski. Początkowo Gomułka był kojarzony z liberałami, lecz szybko odstąpił od linii reform.

Przebieg lekcji:

I Wykład wprowadzający do tematu po obejrzeniu filmu (ok. 12 minut)

Na podstawie sylwetki Władysława Gomułki należy przedstawić proces tworzenia się Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, okres zmian po śmierci Stalina, proces przejścia władzy przez Gomułkę i podział w partii na Puławian i Natolińczyków.

Przy omawianiu funkcjonowania monopartii należy położyć nacisk na brak suwerenności wewnętrznej w podejmowaniu decyzji przez poszczególne instytucje państwowe i brak suwerenności zewnętrznej przy polityce zagranicznej państwa.

II Próba charakterystyki okresu rządów Władysława Gomułki na podstawie filmu, wykładu i tekstów źródłowych – rozmowa z uczniami (ok. 25 minut).

Propozycje tekstów źródłowych do rozdania uczniom:

Nie obrażajcie się panowie, że my Wam tylko ofiarujemy miejsca w rządzie, takie, jakie sami uznamy za możliwe. Myśmy bowiem gospodarze (...) Wy zaś możecie stać się współgospodarzami Polski, jeśli zrozumiecie wasze błędy i pójdziecie po drodze, którą idzie Rząd Tymczasowy. Porozumienia chcemy z całego serca, ale nie myślcie, że jest to warunek naszego istnienia. Władzy raz zdobytej nie oddamy nigdy. (...) Zniszczymy wszystkich bandytów reakcyjnych bez skrupułów. Możecie jeszcze krzyżeć, że leje się krew narodu polskiego, że NKWD rządzi Polską, lecz to nie zawróci nas z drogi.

Wypowiedź W. Gomułki z czerwca 1945 roku podczas rozmów z opozycją londyńską o utworzeniu Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej w Moskwie.

Od nas samych, od tego, jak cały naród podporządkuje się ściśle wskazaniam kierownictwa partii i rządu, zależeć będzie realizacja naszych celów wytkniętych na VIII plenum i kształtowanie się sytuacji wewnętrznej. Wielokrotnie słyszymy wymagania, ażeby kierownictwo partii i rząd mówiło klasie robotniczej i całemu narodowi nagą prawdę. Mówimy prawdę! Mówimy prawdę i dzisiaj i powiadamy: aby Polska nigdy nie stanęła w sytuacji, w jakiej dzisiaj znalazły się Węgry, należy ściśle i bezwzględnie wykonywać polecenia partii i rządu ludowego.

Przemówienie Władysława Gomułki z listopada 1956 roku.

Te [...] strofy, odpowiednio wyreżyserowane, były przyjmowane przez część widowni demonstracyjnymi oklaskami. Ciągłe powtarzanie się tych demonstracji politycznych musiało się zakończyć zdjęciem ze sceny „Dziadów”. Nie można bowiem pozwolić na to, aby w imię jakiegś abstrakcyjnej wolności i inscenizacyjnej dowolności przekształcać antycarskie ostrze „Dziadów” w oręż antyradziecki [...]

Dziś, kiedy sojusz ze Związkiem Radzieckim, przyjaźń z odrodzonym socjalistycznym narodem rosyjskim jest i pozostanie fundamentem bezpieczeństwa, niepodległości i rozwoju Polski – jest naszym obowiązkiem, nie wypaczając w niczym historii i nie mając powodu do jej wypaczania – wykorzenić z umysłów przeżytki starych i nie zawsze minionych przeciwieństw, nie zaś umacniać je i rozjątrzać. Taki jest nakaz patriotyzmu i internacjonalizmu – dwóch cech, które należą do najpiękniejszych tradycji polskiego narodu i polskiej klasy robotniczej. Był i Mickiewicz patriotą i internacjonalistą swoich czasów. Nie zgodzimy się nigdy z tym, aby z Mickiewicza robiono sztandar antyradzieckich demonstracji.

Przemówienie Władysława Gomułki na spotkaniu z aktywem partyjnym w Warszawie w marcu 1968 roku.

Fot. Aleksander Jajosinski / FORUM

Pochód 1 maja, Warszawa 1964

Uwagi:

Lekcję składającą się z dwóch zasadniczych części: wykładu wprowadzającego i rozmowy z uczniami na podstawie ich wiedzy pozazródłowej oraz fragmentów różnych dokumentów można rozszerzać według możliwości czasowych i dostępności źródeł filmowych, dźwiękowych i pisanych. Proponowana lekcja nie może być traktowana jako analiza wydarzeń z okresu (1948-) 1956-1970, jest tylko syntezą wybranych wydarzeń na potrzeby ukazania funkcjonowania kierownictwa partii w okresie PRL.

ZADANIE DOMOWE:

Porównaj na przykładzie proces podejmowania decyzji o randze państwowej w PRL i dziś. Jakie organy władzy brały udział wtedy i biorą w nim udział teraz? W wypowiedzi pisemnej użyj haseł: suwerenność wewnętrzna i zewnętrzna.

► **Adam Rębacz** jest nauczycielem historii i wiedzy o społeczeństwie w IX LO w Warszawie

Uczyć łatwiej – Wiedzieć więcej. Poznaj nasze podręczniki

Czarny Czwartek. Janek Wiśniewski padł

Marta Honzatko i Wojciech Pszoniak

o postaciach z filmu

fot. Marysia Gąsecka

Marta Honzatko (Stefania Drywa)

Pochodzę z Zielonej Góry i na naszych terenach niewiele się o mówiło o Grudniu'70. Wiedziałam, że były wystąpienia robotnicze, ale o wszystkich najgorszych i najpotworniejszych rzeczach dowiedziałam się przy pracy nad filmem. Kiedy pierwszy raz czytałam scenariusz, razem z moją mamą płakałyśmy. Nie mogłam uwierzyć, że to wszystko miało miejsce. Nocne pogrzeby, próba wywiezienia ludzi do jakiegoś obozu, aby się o tym nie mówiło, no a przede wszystkim to, że strzelano do bezbronnych ludzi. Do tej pory nie mieści mi się to w głowie.

Każdy dzień zdjęciowy dostarczał mi nowych informacji i coraz bardziej mogłam poznać tamte lata, przenieść się do nich dzięki swojej roli. Podczas pracy nad nią miałam okazję poznać Panią Stefanię i muszę przyznać, że bardzo mi to pomogło. Ciężko to wytłumaczyć, ale mamy bardzo podobną energię, a nawet podobne ruchy. Jak ją zobaczyłam, pomyślałam, że za 40 lat pewnie będę taka, jak ona. Pokazała mi, jak ciepłą i wesołą jest osobą. Dokładnie opisała, jak się czuła i jak to wszystko wyglądało, ile siły musiała z siebie wyrzesać, aby udźwignąć to wszystko. Kiedy grałam te najtrudniejsze sceny, myślałam o niej i o jej dzieciach. Ale myślałam też często o moim synku. To, że jestem mamą bardzo pomogło mi w budowaniu roli.

Jestem wdzięczna losowi i oczywiście Antoniemu Krauze, że mogę przyczynić się do tego, aby ludzie poznali prawdę o smutnych wydarzeniach 1970 roku. Mam nadzieję, że dzięki temu filmowi każdy człowiek, który go zobaczy, chociaż na moment się zatrzyma..., tak jak ja się zatrzymałam.

fot. Marysia Gąsecka

Wojciech Pszoniak (Władysław Gomułka)

Jestem Lwowiak, z domu antysowieckiego. O Katyniu wiedziałem już jako dziecko. U nas się w domu nienawidziło bolszewizmu i komunizmu i tę nienawiść, można rzec, wyssałem z mlekiem matki. Gdy otrzymałem propozycję zagrania Gomułki, miałem dylemat. Bo moim zdaniem aktor nie powinien próbować grać postaci, której nienawidzi. Ale pomyślałem sobie, że łatwo jest odmówić, powiedzieć nie. Natomiast dużo ciekawiej dla mnie jako aktora będzie się zmierzyć z tą postacią.

Niektórzy mówią, że to był wielki polityk, a to był zwyczajny burak. W kabarecie nie miałbym problemu – skarykaturowałbym go, tę jego postawę i nowomowę. Zresztą teksty, które wypowiadam na ekranie, są całkowicie autentyczne. Miałem problem, bo nie mogłem się ich nauczyć. Reżyser nawet proponował: to coś przestaw, delikatnie zmień. Ale uparłem się, że to musi być tak. Takie buraczane!

Spróbowałem więc wcielić się w Gomułkę, nawet nie zagrać go, ale pokazać jakiś rys tego człowieka, jego tragizm. Bo moment, który pokazujemy w filmie, to jest dramatyczny koniec tego „zbawiciela” narodu, którego witano przecież radośnie po stalinowskich czasach. I gdy przed wejściem na plan, ubrany w garnitur i te jego okulary, spojrziałem w lustro – stwierdziłem, że mogę być w jakiś sposób wiarygodny.

Wyjątkowość kina Orange IMAX zaskakuje i zachwyca za każdym razem, gdy zasiadamy w fotelu kinowym, by wybrać się w kolejną podróż do miejsc nieznanymi, tajemniczymi, odległymi, ale zawsze magicznymi. Rozwój technologii kinowej pozwolił na realizację naszych marzeń o bezkresnych podróżach. W wygodnym fotelu kinowym nurkujemy w głąb oceanów, dryfujemy w bezkresnej przestrzeni kosmosu, przenosimy się do czasów prehistorycznych. Dzięki innowacyjnym pomysłom kina trójwymiarowego, uczestniczymy w życiu owadów, dzikich zwierząt a także królujących na lądach i w oceanach dinozaurów. Wszystko to brzmi wręcz niewiarygodnie, ale wystarczy spojrzeć na repertuar kin Orange IMAX, by przekonać się, iż podróże do Afryki, na Księżyc, do starożytnego Egiptu lub prehistorycznej Patagonii są w naszym zasięgu, na wyciągnięcie ręki.

Różnorodność tematyczna filmów to wielki atut kin Orange IMAX, bowiem dzięki temu widz w każdym wieku znajdzie tu coś dla siebie. Spragnionych wiedzy i miłośników natury usatysfakcjonują zapewne filmy „Hubble 3D” czy też „Pod taflą oceanu 3D” natomiast osoby, które chcą się odprężyć, Orange IMAX zaprasza na superprodukcje takie jak „Tron”, „Shrek” czy „Harry Potter”.

Już w lutym br. Orange IMAX powraca do tematu, który fascynuje dzieci i dorosłych na całym świecie, czyli do dinozaurów, ale nie tych królujących na lądach a do władców mórz i oceanów. Ekranem zawładną wielkie, niewyobrażalne stwory w filmie „Sea Rex 3D: Podróż do prehistorycznego świata”. Poprzez miliony lat ewolucji, do niezwykłego podwodnego świata zabierze nas Julia, młoda dziewczyna z otwartym umysłem oraz Georges Cuvier, francuski zoolog i paleontolog, żyjący na przełomie XVIII i XIX wieku. Podróżując w poszukiwaniu śladów prehistorycznych gadów, odwiedzimy m.in. Narodowe Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu, Muzeum La Plata w Argentynie, Holandię sprzed 65 milionów lat czy Muzeum Field w Chicago. Towarzyszyć nam będą wybitni paleontolodzy o międzynarodowej renomie. To dzięki ich pracy możemy dziś poznawać krok po kroku tajemnice, jakie kryją ziemskie skamieliny. Georges Cuvier tak podsumował ich osiągnięcia: „Bez skamieniałości nikt nigdy by nawet nie śnił o tym, że w pradawnej historii Ziemi istniały następujące po sobie wielkie epoki...”.

Filmy Orange IMAX to połączenie zabawy z elementami dydaktyki. Dla grup szkolnych przygotowany został specjalny program edukacyjny, który pozwala na wprowadzenie uczniów w świat oglądanego filmu oraz wytłumaczyć mechanizmy w nim ukazane. Na program składają się: trójwymiarowy film, wykłady oraz warsztaty, prowadzone przez specjalistów z danej dziedziny. To doskonałe narzędzie ma na celu zainteresowanie uczniów światem, jego różnorodnością, bogactwem i pięknem. Każde miasto, w którym znajduje się kino Orange IMAX (Katowice, Kraków, Łódź, Poznań, Warszawa) ma do zaproponowania

interesującą tematykę warsztatów dla uczniów wszystkich poziomów nauczania. Najnowszym cyklem będą warsztaty i wykłady przygotowane przez specjalistów do filmu „Sea Rex 3D: Podróż do prehistorycznego świata”.

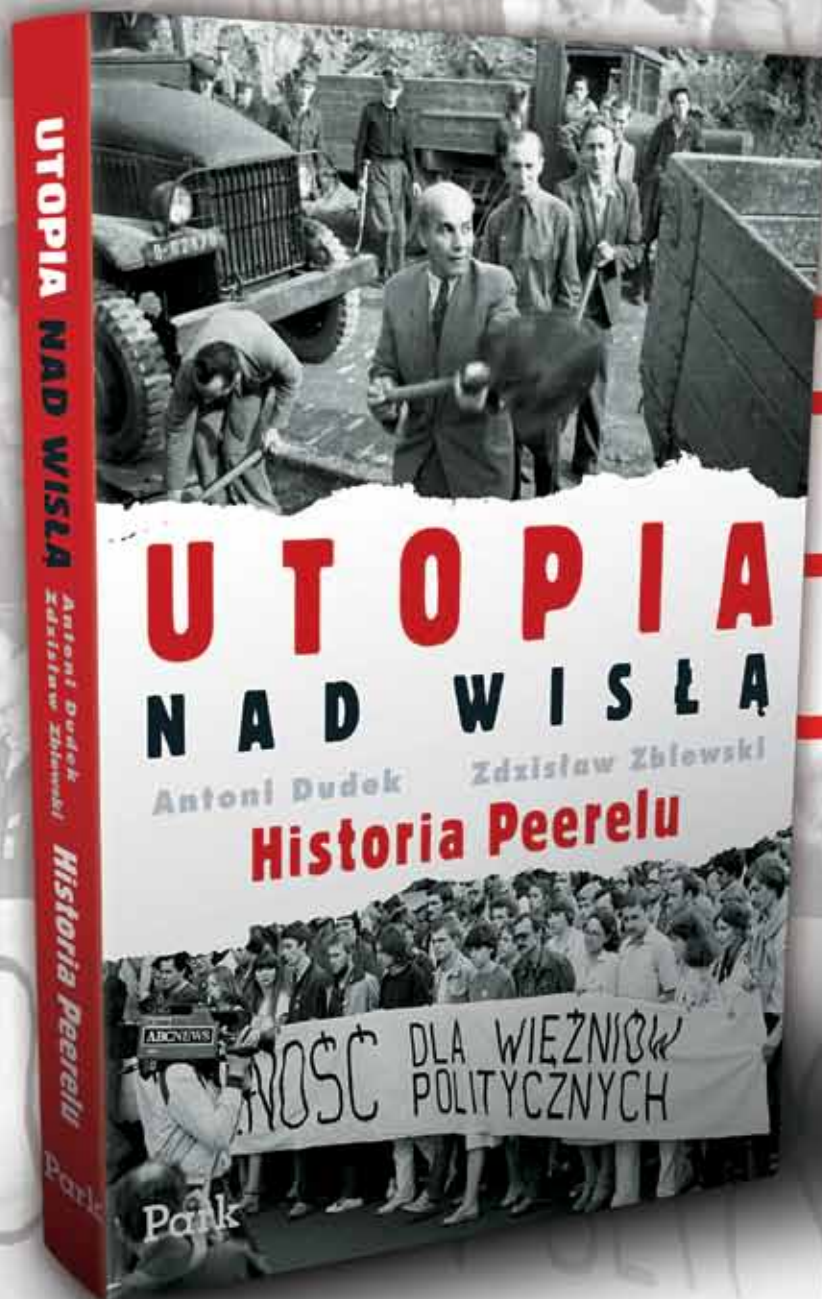
Wkrótce na ekranach Orange IMAX zagości wzruszająca opowieść o miłości i więzi pomiędzy ludźmi i zwierzętami „Dziki z natury 3D”, którego światowa i polska premiera odbędzie się w kwietniu 2011. Wyruszając z twórcami filmu w podróż na Borneo czy na Kenijską sawannę, odwiedzimy miejsca, w których osierocone małe orangutany i słonie odnajdą ciepło i schronienie. Dzięki działaniom ludzi o wielkich sercach, te niesamowite zwierzęta będą mogły odnaleźć swój dom i przystosować się do życia w ich dzikim, naturalnym środowisku.

Zapowiada się ekscytujący rok w kinach Orange IMAX, pełen ciekawych i wzruszających premier, które pozwolą nam odwiedzić krainy, dotychczas niedostępne, i przeżyć przygody, zarezerwowane dla wybranych.

► Anna Machacz

Zapraszamy do odwiedzenia strony internetowej: www.kinoimax.pl oraz do naszych kin:

- Orange IMAX Katowice, ul. Gliwicka 44, 40-853 Katowice (32 359-59-95)
- Orange IMAX Kraków, Al. Pokoju 44, 31-564 Kraków (12 290-90-80/92)
- Orange IMAX Łódź, ul. Drewnowska 58, 91-002 Łódź (42 664-64-46)
- Orange IMAX Poznań, ul. Drużbickiego 2, 61-693 Poznań (61 662-62-26/27)
- Orange IMAX Warszawa, ul. Powsińska 31, 02-903 Warszawa (22 550-33-22/25)

- powojenne wizje Polski
- sukcesy i porażki czasów PRL-u
- dzieje historyczne, gospodarcze i społeczne
- bogate materiały źródłowe oraz ilustracyjne

*Przy zakupie książki
scenariusze lekcji
dla gimnazjum i szkół
ponadgimnazjalnych **GRATIS!***

ParkEdukacja www.park.pl

inne tytuły z oferty

